Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

Сердало

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 13 ФЕВРАЛЬ, 1988 ШУ. ★ № 19 (17522). ★ Мах 3 коп.

ТАХАН НОМЕРЕ:

2-гIа оагIув
«Кхел вай кара я»
А.-Г. Угурчиев.
3-гIа оагIув
«Замо жоп дехаргда»
йоазонхо С. Чахкиев.
4-гIа оагIув
«ДукхагIа йсакхо е»
(Берал иразе хилийта)
А. Домбаев.

Яхьа дневник

ЛаьрхIар кхоачашду

ДIадахача шера хадданза тIехьаюсаш, паччахьалкхен декхар дукха тIадусаш чакхъяьлар Грозненски кога гIирс беча фабрика коллектив. Вай мехка шерра перестройка яржаш латтача хьалашка дIахо ишта болх бе йишйоацилга кхетадаьча предприяте кулгалхоша, общественни организацеша шоай коллектива болх тоабара йола керда резерваш техкар, хьалхашка латта декхараш дизза кхоачашдара хIаранена тIалатта бехктокхам айбир. Доккхий декхараш тIанйцар обувщикаша пятилетка кхоалагIча шера план хьалха кхоачашъяра. Уж мишта кхоачашдеш дIадоладаьд цар ер керда шу? ДIабахача январь бетта баьча балха итогаша хьахьокхачох шоаш тIанйца декхараш тIехкхоачаш а деш, бIубенна къахьегаш ба уж. Паччахьалкхен планал совгIа арахиййаб 16,9 эзар пар кога гIирс, йоагIачул дукхагIа арахийцай 80 эзар сома маьха товарни продукци. Продукци маьхалъяккхара заданин шоай потребителашта поставкаш яра договорни декхараши толаме кхоачашдаьд.

Халкъа эша товараш арахецара бетта план 112 процент кхоачаш а я, заданел совгIа 116 эзар сома маьха уж товараш арахийцад. Берий кога гIирс хьабара план 149 процент кхоачашъяьй фабрика коллективо. БоагIачул дукхагIа, укх бетта чотагIа арахийцар 9100 пар кога гIирс. «Н» яха «индекс» йолаш арахийца кога гIирс пхезза дукхагIа ба планагIа лаьрхIачул.

Уж толамаш доахача дизза дакъа а лоацаш, къаьстта дика къахьегаши социалистически яхье хьалха латташи хиларца белгалъяьннай Касумов Мохьмад, Гавдаханов Iарби керте латтача пехий коллективаш. Цар хIара сменагIа норма 125—130 процент кхоачашъю.

Деша дай бац

Къаьстта бехктокхаме шу да пятилетка кхоалагIа шу Грозненски биохимически завода коллективана. ЦхьоалагIча январе денз ше-шийна финансировани яреи йиззача хозрасчетен системагIа болх бе йолаенна из. Экономически реформа системагIа болх а беш, доккхий социалистически декхараш тIайийцар цо укх шера план ханал хьалха кхоачашъяра. Долче мишта кхоачашду цо ше денна дош? ДIабахача бетта цо даьхача производственни хьокхамашка диллача тIанийца декхараш кхоачаш ца дарал совгIа, паччахьалкхен планах а лоархIаяц из. Продукци маьхалъяккхара паччахьалкхен план 90 процент мара кхоачашъяьяц предприяте болхлоша. Маьхала ца йоккхаш йиса тайп-тайпара продукци 285 эзар сома маьха я.

ХIара къахьегама коллективе керттера хьокхам ба ший потребителашта продукци лоаттаяра дола договорни декхараш кхоачашдар. Январь бетта цу хьокхама задани а 94 процент мара кхоачашъянзар цо.

Перестройка наькъагIа

КЕРДАЧОХ БЕРКАТ ДАЬЛАР

Оаха хоам баь ма хиллара дика дIадоладаьд шийталагIча пятилетка кхоалагIа шу Малгобекски района «Малгобекский» совхоза № 1 йолча шурий-товарни ферма коллективо. Дукха хIама ца эшшаш ши план яьй цо дIабахача бетта. Планах 24 тонн мара йоацача 41 тонн шура яьккхай. Мишта аьттув баьннаб из де? Цох лаьца дувцаш я ер материал.

Хозача моттиге ул ферма. Цхьан оагIорахьа бIарг ма кхоачча дIаухкаш керда диллача лаьво кIайдаь совхоза кхаш да, вокх оагIорахьа бIаь-бIаь шераш дола хьу латт. Ма дарра аьлча, лоаллагIа я даьгIенаш а хьайбашта доакъар доаккха моттигаш а. Цо аьттув лу доахан гаьнна дIалехка ца дезаш, укхаза доажаде а хIара шера хьайбашта ма эшша йол, ча, силос Iалашъе а.

Шурий - товарни ферма укхаза йилла дукха ха я. Цхьабакъда, укх тIеххьарча массехк шера фермера деррига доахан бруцеллезах ца могаш хилар бахьан долаш дIакъовла йийзар из. Хьайбаш дулха комбинаташка дIачуделар, хIаьта кхийнашка, доахан даьжача моттигашка дезинфекци е йолайир. Хьинар ца кходеш баьча белхо новкъостал дир лазар цIендаь дIадаккха а доахан юха дIадоладе а.

Керда хьожаваьча совхоза директора А. Картоева, боахама керттерча специалисташа къаьстта теркам тIабахийтар дикача фух дола доахан дIадоладара. Лоаллахарча Черсий - Балкхарой республикера цIеча фух дола шинараш ийцар. Ховш ма дий уж дукха шура луш а моттигера климатически хьалаш дика ловш а хилар. Кхычарел кIезигагIа цамогаш а хул уж, кхычарел дикагIа деба а деб. Кхоачам ба аьнна хет ер масалаш: ийца хьадоаладаьча хана денз ши бежан мара тIерадаьннадац царна, цхьаь цаI шинар Iаьхара дисадац.

Шинараш хьадоаладале хьалха лостам бир кхийнашка. Тоадир ийнаш, хьайнаш, кораш, наIараш, болх бе йолаялийтар доакъар хьаьнду цех, меттайоалайир электропроводка. Теркал ца еш йитанзар хургйолча ферма штат а. Йоккха опыт йолча дояркашца, скотникашца цхьана балха хьаийцар къонабараш. Тахан майрра ала йиш я, укхаза къахьегар комсомольско - кагирхой коллектив я, аьнна.

Массарел керттердар — хьайбаш меца ца дитар, цар рацион йизза хилийтар. Цу деша а уйла йир совхоза кулгалхоша. Дуккха гектараш йолча лаьтта дIайийра люцерна, эзь горохи кеми, хьажкIаш. Доакъар кийчдара оаргIбаьхар боахамера дикагIбола механизатораш. Цох хьахиннар — дIадахача шерашка доакъар кийчдеча даькъе района кхыдолча боахамел тIехьаюсаш хиннача совхозо массарел хьалха кхоачашйир йол яккхарах йола план, эшачул дукхагIа дар аргIаш даь дIаоттадаь ча, кIоагашка елла силос. ХIанз, бIаьсти гаргагIертача деношка района кхыдолча боахамашка ца таар кхераш, доакъар кходеш болча хана, рацион лаьгI ца ялийтар меттел, из тIа-тIа алсамйоаккхаш, шеръеш хьабоагIа укхазара хьайбаш леладераш. Иштта хул материальни база дика хилча...

«Ара шелал эттача шура лаьгIлу», — яхаш Iокадаш хул цхьайолча фермай кулгалхой.

— Тхо долча иштта дац, — аьлар ферма заведующе Картоев Рашида. — ХIара дийнахьа тIакхет шура, лакхлу цун хьонала. Из дара е низ а, е хьинар а кходац тха коллективо.

Из иштта долга дика кхетадир оаха деттаж дола доахан чулаттача корпусе ийсделча. ДегIа тоам беш йIайха яр цу чу. Из ше-шегIа хиннадац, е лаьрххIа, нах бахача цIеношка санна, пешкаш а йоагаяц цига. Духхьал арара шелал чу ухаргйоацаш, чура йIовхал араюврийоацаш лостам баьб корпусе. Деррига кораш полиэтиленови пленка теха дIакъайлад, керда, чакх са ца доагIа наIараш егIай.

Из мара деций? ЦIена а сийрда а я укхаза, кхо дIадоахаш цахаддаш болх беш да лента, хьайнашкара Iоежа йол юхачуехкаш хьувз дояркаш.

— Сайрийна доахан деттара кийчо еш да тхо, — яхаш дувц учетчицас Л. Картоевас. — Масса бола дояркаш ша-шоай группашка хьожаш ба. Дийнахьа хIара Iатта дIакхоач 2,5 килограмм комбикорм, кхоккха килограмм йоли чаи, 30 килограмм силос. Цул совгIа, тоъал барда а лу оаха хьайбашта. Цудухьа хьайбаш гIел ца долийташ, дика Iангара даха аьттув боал тха коллектива.

Лида духхьал учетчица хинна Iац, дог раьза долаш шийна дIатIанийцай цо 16 етт бола группа. Январь бетта цо хIара кхоабача Iаттагара дийнахьа яьккха шура 9,5 килограмм гаргга я. Цхьабакъда, из дикагIбола хьокхам бац. Кхы а хьинарегIа къахьег дояркаша КартоевгIар Дибаси Тамараси, Котиева Лидас. Царна дукха тIехьабисабац Галаева Тамари, Кодзоева Губани, Картоева Серимхан, Барханоева Аза, кхыбараш. ЦаI да гIадвугаш: ферме къахьегаш йолча дояркех цхьакха а яц ший планаши социалистически декхараши тIеххкоачаш ца деш.

Дика вIаштIехьяьккхай ферме дояркашта юкъера социалистически яхь. Цун итогаш хIара бетта ю. Къахьегарга хьежжа моральни а материальни а поощрени ю укхаза. ХIара кхоабача Iаттагара ворхI-ворхI килограмм шура яьккхачоа 3 сом, бархI килограммал тIех яьккхачоа 5 сом, ийснел хьалсовъяьккхачоа 10 сом премии хьожаю. ХIанз денз дIа бетта цкъа хьайбаш леладерий денош чакхдаха а лаьрхIад.

Низ ца кхобеш къахьегаш ба бежа Iуй Хасиев Беслан, Картоев Саламхан, Прима Николай. Цар хьатIаувз доакъар, из хьайнашка дехк, кормоцеха балха тIахьожам лоаттабу. Цар хьинаро новкъостал даьд совхоза паччахьалкхенга дулх дохкара план тIеххкоачашъе. Къаьстта чIоагIа сий ду ерригача коллективо Iаьсашка хьожаш йолча Барханоева Радимханий. Цун группе 114 Iаса да. ХIарадар тоаденна, унахцIена да уж, дийнахьеи буси 500 грамм дозал тIакхет царех хIараненa.

Дега дика хеташ чудаьлар тхо ферма ЦIеча уголоке а. Эггара хьалха бIарг тIаэттар пенах хьалтеха ноахкача стендашта. Цар тIара ха йиш я малагIа дояркаш шоайла социалистически яхь лелаеш я, шура мел яьккхай, хьайбай дозал мел лакхденнад, кхыйола информаци. Цигара Iойийшар оаха укх деношка ферма коллективага совхоза кулгалхоша яйтача телеграмма текст а. «Хьайбаш Iангара доахалга дика вIаштIехьдаьккхад оаш, — йоах цу тIа. — ХIара кхоабача Iаттагара 2583 килограмм шура яьккхай дIадахача шера. Из районе дикагIбола хьокхам ба. Кхы а дикагIа къахьийгад оаш карарча шера январь бетта. Укх шера хьалхарча квартала план Советски Эскареи ТIема-Форда флотеи цIей долча дийнахьа кхоачашъе аьттув балба шун!»

Корадир тхона укхаза кхыча фермашка ца дайнар а: атеиста уголок. Эггара дикагIа бIарг тIаоттаргболча хьалтеха йоал из. Цо къаьгга хьахьокх коллективе идеологически кхетам балара болх тесса ца биталга. Уголока тIара материалаш атта ешалуш, кIоаргга чулоацам болаш, материалистически дог-уйла чIоагIъеш я.

— ДукхагIдола тха доахан цкъа дехка мара дац, — аьлар Р. Картоева. — Коллектив а къона я. Цо тешал ду хIанз даьха къахьегама толамаш тIеххьара доацилга. хьалхашка кхы а йоккхагIйола лакхаленаш йолга. Цхьабакъда, тхо долча бокъонца перестройка хиннай ала хIанз хьалха да. Из аз ях кхоачамбоацараш дукха доландаь.

Новкъа а долаш, дувц Рашида бIаьсти гаргагIортар ший а коллектива а кхы Iа яха дог деладеш хIама доацилга. Фермана хьатIадоагIа а цун коара а наькъаш жагIа билла дац. Цудухьа, лоа дешача гонга кхаччалца хотта боал укхаза. Хала хул доакъар хьатIакхахьа, доахан аралахка. Бокъонца бола бала ба из коллектива. ЦIенача коча тIа яьча Iатта тара лест иттех шу хьалха дIа а доладаь, чакх а ца доаккхаш диса хьайбаш леладерий цIа. Маьлхара хьахьеж тхогахьа цун пенаш. ТIа тхов боацаш латт уж.

Ферма територе тIа болх беш ба Малгобекски МПМК гIишлонхой. Керда ши корпус чакхйоаккхаш ба уж. Хьайбаш леладераш чIоаггIа хьежаш ба царга, хIана аьлча йолаш яраш кхоачам болаш йоацандаь. ХетачогIа, хье ца луш чакхъяха еза уж объекташ.

Фермера дIадолхаш Р. Картоева аьнна дешаш шоаш долча бесса хьадоаладе лов сона.

— Вайна чIоагIа дезаденнад моллагIдола къахьегама толамаш перестройкана дIатIаязде. Сона хетачоагIа из ийса дац. Перестройка — из вай вахара ерригача оагIонашта эргалонаш елга.

Бакълув из.

М. МУРАТОВ.

СУРТАШ ТIА: 1) ферма ЦIеча уголоке ба Барханоева Аза, Галаева Тамара, Картоев Рашид, Картоева Ранса, Картоева Лида; 2) дояркаш Картоева Серимхани Котиева Лидан.

Р. АУШЕВА суртаэ.

КПСС ЦК Политбюро

11 феврале хиннача заседане КПСС ЦК Политбюро хьежар городашкеи юрташкеи нах чубаха индивидуальни цIенош хьалделга сихдарца дувзаденнача дешашка. Уж дувцаш белгалдаьккхар 2000-гIа шу тIакхоачаш хIара советски дезал къаьсттача квартираца е индивидуальни цIенца Iалашбе, аьнна КПСС XXVII съездо оттадаь декхар кхоачашдеча уж тайпа цIенош хьалдар боккха лоархIам болаш долга. Бакъда дукккхача союзни республикашка, крайшка, областашка мелбаьб индивидуальни цIенош хьалдара теркам. Цу гIулакха ца доагIаш доазонаш увттадеши из ца магийташи моттигаш хиннай. индивидуальни цIенош хьалдеращца нийса доаца, дукхагIча даькъе царна раьза боацаш гIулакхаш леладу. Массаза а хиннадац моттигерча органаша участкаш къоастаяра, цIенош хьалдара новкъостал деш.

КПСС ЦК-аси СССР Министрий Советои тIанийцача соцам тIа да къахьегамхошта индивидуальни цIенош хьалдара, реконструкции ремонти яра предприятейи моттигерча органийи экономически безам дукхагIа тIабохийта гIулакхаш. индивидуальни цIенош хьалдара кредитоване керда дикагIдола льготни хьалаш къоастадаьд, гIишлон материалийи оборудованеи рыночни фондаш дикка дукхагIа хилийта лаьрхIад. Индивидуальни цIенош хьалду товариществаш, специализированни проектни гIишлошъюн кооперативаш яхка, цIенош подрядни боахамеи хьисапе дукхагIа хьалде лаьрхIад.

Политбюрос хьаллаьцар арахьара экономически болх беш йола кадраш кийчъярах, юхакийчъярах, квалификаци лакхъярах йола правительства предложенеш, цу сфере латта декхараш толаме кхоачашдара боккхача лоархIаме да из. Арахьарча экономически профила специалисташ кийчбелгеи цар квалификаци лакхъелгеи вIаштIехьдаккха лерхI СССР арахьара экономически бувзамаш леладара керда механизм, дунеи экономика хIанзара хьалаш, цу даькъера дикагIйола доазол дехьара опыт теркал а еш.

ЛадийгIар 1987 шера СССР Лакхехьарча Совето баьча балха итогех А. А. Громыкос баьча хоамага. Политбюрос белгалдаьккхар, мехка паччахьалкхеи Iаьдала керттерча органа, цун Президиума, палатай массазарча комиссей балха керттера чулоацам перестройка яраи социально-экономически дегIаухилга сихдараи паччахьалкхени общественнии вахара шерра демократизаци яра, гласность шеръяра бола парте стратегически никъ дIакхахьар хиннилга. Законодательство эргадаьккха тоадара, законности правопорядоки чIоагIъяра лерргIа болх бир. СССР Лакхехьарча Совета арахьарча политика болх нийса дIабихьар.

Белгалдаьккхар, парте XXVII съездо, КПСС ЦК цул тIехьагIарча Пленумаша оттадаь декхараш практически кхоачашдара, шоай территореш комплексни дегIайоалаяра. чIоагIа йола социальни политика дIаяхьара, подотчетни йолча органий балха дукхагIа тIахьожам лоаттабара дIахо а ерригача Советашта чIоаггIагIа доал де дезилга.

1988 шера 15—23 марте хургйола колхозхой йиълагIа Ерригсоюзни съезд кийчъеш хиларах йолча информацега хьежар. Белгалдаьккхар, из болх чакхбоалаш латтилга, 4,4 эзар делегат а хоржам колхозхой собранеш, конференцеш, съездаш хиннай. Шеррача демократе хьалашка хьашт а долаш ювц колхоза примерни Устава проект.

Хьаллаьцад мохк социальнии экономическии дегIабоалабара хиланза яргйоаца стратегически даннеш лургйола бахача наьха Ерригсоюзни перепись 1989 шера январе яра кийчо е аьнна правительствос белгалдаьха практически гIулакхаш.

Политбюрос йийца а йийца, могайир КПСС ЦК-арча партийни тIахьожама Комитета 1987 шера балха итогаш. Заседане белгалдаьккхар партийни паччахьалкхени дисциплина чIоагIъяра, партийни организаце вахареи балха тIеи доагIар дизза вIаши хьадехара атмосфера чIоагIъяра йола партийни тIахьожама влияни лакхъялар. Вахаре идейно-нравственни нормаш леланяр бахьан долаш коммунисташа жоп лулга лакхденнад.

Перестройка кердача этапе партийни тIахьожама органаш декхарийла я дIахо а парте решенеш мишта кхоачашъю хьажара болх эргабаьккха тоабе, демократизацеи гласностеи процесс кIоаргьялара гIо де, командно - административни методаш дIаяхараи кулгалдара бокъонца йола ленински принципаш кадрай балха тIа чIоагIъяраи тIехьа тIагIерттa къовсам лоаттабе.

Могаяьй Индонезе кхыча мехкашцарча гIулакхий министраца М. Касум-Атмаджаца Э. А. Шеварднадзе вIашагIкхетареи переговорийи итогаш. Белгалдаьккхар, Азиатско - Тихоокеански регионе машар а кхерамзле а чIоагIъяра, дунеи цу даькъ тIа политически климат тоаяра советско - индонезийски диалог кIоргьяр лоархIаме хилар. Товараш вIаши дукхагIа хувцилгеи вIаши пайдане хургдолаш экономически цхьана къахьегилга вIаштIехьдаккхари юкъе а долаш дерригача доакъошка СССР-аи Индонезенеи юкъера гIулакхаш дIахо а дегIадоаладара советски оагIув кийча хилар чIоагIдир.

Заседане хьежа а хьежар, мога а йир ПОРП ЦК Политбюро членаца, ПНР кхыча мехкашцарча гIулакхий министраца М. Ожеховскеца М. С. Горбачевеи А. А. Громыкои хиннача беседай а Э. А. Шеварднадзе переговорий а итогаш. Раьза хинна дийцар советско - польски экономическии идеологическии цхьана къахьегилга динамични а тIехьтIехьа дукхагIа а дегIадоагIаш, кердача чулоацамца хьалдузаш, формага диллача эргадаьнна тоалуш хилар. Белгалдаьккхад дунеи халкъашта юкъерча дешай хьакъехьа КПСС-еи ПОРП-еи уйла цаI хилар.

КПСС ЦК Политбюрос могадир Баден — Вюртемберг лаьттан премьер - министраца, Христианско - демократически союз яхача парте (ФРГ) председатела заместителца Л. Шпэтаца М. С. Горбачев вIашагIкхетарах хьахиннар. Белгалдаьккхар, СССР-аи ФРГ-анеи юкъера гIулакхаш хIанзе а кердача тайпара дIадоладалар. ИIаьххача ханарча экономическии культурнии бувзамай чIоагIа йола структура хьахиларо новкъостал дергдар советско - малхбузенгермански гIулакхий позитивни процессаш лакхъяра, цунца гIо а дергдар бIарчча хьанийцача Европера еррига политически атмосфера тоаяра а.

ЦК Политбюро иштта хьежар парте XXVII съезда чурчеи арахьарчеи политика хьакъехьара решенеш кхоачашъяра кхыча цхьадолча дешашка а.

ХЬИНАР ДОЛА КУЛГАЛХО

— ШоллагIча ферма тIа гIо, — аьлар сога «Экажевский» совхоза конторе. — Дукха хIама корадергда хьона язде. Альдиев Iийса ва цига бригадир.

...Юрта ара, аьтта оагIорахьа, айъеннача уллар шоллагIа ферма. Малх хьежаш хоза ди хиларах, гаьннара бIаргагора из. Кастта цига вар со.

Эггара хьалха са бIаргкхийтар кIалхьарцар даьча моттигашка сатийнна доакъар дуаш латтача доаханах. Кхы а зем баьккхар аз —коа лостам бар.

Iийса дукха леха везанзар са. Iаьсий долча вар из.

Къамаьла дукха тIера вац Iийса. Из бригадир хьожавале, хьалха кхыча тайпара дар фермера хьал. Планаш кхоачашъяцар, хьокхамаш лоха дар.

Цхьа шу совгIа ха я Iийсас ферме болх бу. Хьалха мастер вар из укхаза. Ший декхараш дика кхоачашдора цо цу хана а. Балхах дика кхетар, цох дог лазар.

Доахан латтача цхьан корпусе чудовл тхо.

— Гой хьона, поилкаш хьайна лакхе гIолла теха. Лохехьа яхка езаш яр ераш. Хьайбашта низткъало да хий мела. ХIаьта, силос дIатоссача хана, хьалъюз, уж цIенъе езаш хул. Дукха ха дIайода. Лохе, доаггIача бесса, дIачIоагIъергья аз ераш.

Массанахьа кулг теха я. Уй тIа опилка тессай. ВIалла доахан латтий-хьогI укхаза аьле, хеталу.

ДIахо Iийсас хьахьокх шарнирни хьисапе ше яь зIанараш. Цу хьисапе 400 зIи яьй цо. Уж такхарга яц. ХIара бежан ши-ший метте латт. Лоаллаха латтачоа чукховдалга дац.

Цхьа-ши ди хьалха хий сецар, турбаш гIора а яь. Тика тIа ваха, ши-кхо лампа ийца, царца мукъаяьхар цо уж.

...Тахан АльдиевгIар бIаьрча звено я ферме къахьегаш. Сесаг Тамара фуражир я, къонгаш: Бахьаудин —тракторист, Ювсап — учетчик, Адам — шофер, йоI Жимсари — Iаьсашка хьожаш я.

Ше бригадиралла хьожавича, Калуге деша отта ваха Ювсап сиха цIавийхар Iийсас. Учетчик вир цох. ХIанз заочно деша отта лерхI зIамигача саго. ХIаьта фермера практика цунна накъаяргъя аьнна а хет.

Дийнахьа болх барал совгIа, цIагIара цхьацца саг ха де вут Iийсас. Хаьхоех ца тешар дац из. Бежан цамогаш хинна е лозадаь хIама хилча, шийга хоам байтар духьа ду цо из.

Учетчик хинна Iац Ювсап. Да санна, додачунга-доагIачунга хьож. Масса метте кхача гIерт. Эшача новкъостал, хьехар ду. Иштта ва ала мегаргда, АльдиевгIар звеноцара хIара саг. Из ферме хинначоа гургда.

Ферме хиннача собране дакъа лаца таро хилар са. Ханнахьа хьакхаьчар совхоза керттера зоотехник Аушев Абукар. Собрани хилар ЦIеча уголоке. ЛаьрххIа хьежар со цу чурча мебелага, хьалтеха йоахкача стендашка. Цар тIа дIаяздаьд къахьегамхой декхараш, хьалха латтарий цIераш. Истолаш тIа укх тайп-тайпара журналаш.

Керттерча зоотехника бахьача хоамагIа, хьайбаш леладераша даьха толамаш гIадвугаш дар. Укх шерарча январь бетта итогех лаьца дар къамаьл. Январь бетта 76.7 тонн шура яьккхай ферме. Соахкарча январал 16 тонн дукхагIа я из. Цу хьокхамаша гойт лоаццача хана хьайбай продуктивность наьха санна дегIаеналга. Хьалхле лелаеш хьабоагIа дояркаш Алиева Улга, Сурхоева Хатар, Пилягина Нина.

Собране къаьстта теркам тIабахийтар цхьацца дола гIулакхаш ледара леладара. Масала, моака денадац аьнна, свет яц аьнна ханнахьа хоам баь хиннабац совхоза кулгалхошка.

— Эхь деций из, — йоахар Абукара, — совхозе 100 трактор, 100 машин хилча, моака хьада транспорт яц яхалга. Ма хулла сихагIа хоам бе беза из санна хIама ийсделча. Хьалхарча дийнахьа трактор еха, моака хьада хIама кора ца еш хьийзар ферме.

Собрани къамаьл деш Iийсас аьлар: — Селхан цхьа тонна совгIа шура яьккхай вай. Вай декхар да из боарам лакхбе. Из дара ханнахьа доахан детта, режим нийса лелае, дисциплина тоае еза.

Теркам тIабахийта дийцар собране даьхача къахьегама толамех, динза дисарех, дIахо йодача хана де лерхIарех. Iийсай а ферме болх мел берий а уйла цаI яр — Кхачаи программа кхоачашъяра ма хулла доккхагIа дакъа юкъедахьар.

М. АХИЛЬГОВ.

Н.н. В. К. Лукьяновнана, Э. Ф. Стриевскена, В. В. Шалдырвана «Нохч-ГIалгIай АССР транспорта заслуженни болхло» яха сийлен цIи яларах дола

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

Граждански авиаци дегIайоалаеча доккхий гIулакхаш карагIдувларахи общественни вахаре хьинаре дакъа лацарахи «Нохч - ГIалгIай АССР транспорта заслуженни болхло» яха сийлен цIи лойла:

Лукьянова Вера Камацовнана — Грозненски авиаотряда пассажираш дIа-юха кхувлар вIаштIехьдаккхара служба смена начальника.

Стриевский Эдуард Фердинандовича — Грозненски авиаотряда бувзам радиотехнически Iалашбара эксплуатаци еча база аккумуляторщика.

Шалдырван Валерий Васильевича — Грозненски авиаотряда летни отряда кхоалагIча эскадрилья звено командира.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный,
1988 ш. 11 февраль.

●

Нохч-ГIалгIай АССР халкъа боахама болхлошта Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

Сийлен грамота яларах дола Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

Дуккхача шерашка беркате болх барахи общественни вахаре хьинаре дакъа лацарахи Нохч - ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла Нохч - ГIалгIай АССР халкъа боахама болхлошта;

Баскакова Лидия Ивановнана — статистика республикански управлене производствено - технически бюро заведующена.

Бруснев Иван Михайловича — материально - технически снабженена йолча Нохч - ГIалгаIй АССР Госкомитета граждански оборона воккхагIволча инженера.

Данько Петр Александровича — «Промжелдортранс» яхача территориальни объединене начальника заместитела.

Жильцов Виктор Алексеевича — Грозненски авиапредприяте воккхагIволча инженера.

Казанец Валентина Михайловнана — Грозненски авиапредприяте бригадира.

Кирякин Александр Ивановича — Грозненски авиапредприяте инженера.

Кляшторный Владимир Васильевича — «Грозэнерго» РЭУ малхбузехьарча электросетий электромонтера.

Кудрина Лидия Сергеевнана — Нохч - ГIалгIай АССР Министрий Советерча архивни управлене начальника заместитела.

Паршуков Владимир Григорьевича — Грозненски авиапредприяте воккхагIволча инженера.

Попова Валентина Филипповнана — статистика республикански управлене операторий бригадира.

Попкова Елена Елиферовнана — статистика республикански управлене начальника заместитела.

Уматгиреев Магомед Муцаевича — Нохч-ГIалгIай АССР Госагропрома подотдела начальника.

Федосимов Петр Федоровича — Грозненски авиапредприяте диспетчера.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный,
1988 шу. 10 февраль.

КХЕЛ ВАЙ КАРА Я

Ткъаь итт шу совгIа ха я Грозныерча «Красный молот» завода котельно-сварочни цехе Брызгунов Николай Ивановича къахьега. Из ва цеха партийни организаце секретарь, завода парткома член. Завода коммунисташа перестройка яра лоацача даькъах цунца къамаьл хилар тха корреспондента.

— Фу аргда, коммунисташа мелал гойталга бакъхилча. Укхаза уйла чуйосс: дикадар хилча ца дезаш, дика къахьега, даха безам боаца воай моастагIий мичад - кх вай, аьле. Цу проблема овла, сона хетачогIа, сагах шийх боал.

Дукха ха йоацаш партера дIаваккха виийзар слесарь М. Маликов. Нийслуш хIама да-кх из: дуккхача шерашка хьона уллув къахьегача сага уйла ца йовзаш, из фу дага долаш вах ца ховш. Корта кIай баллалца ваьхачул тIехьагIа, пенсе ваха кийчлуш волча хана партбилет Iодуллаш. Хетаргахьа, пенсии алапии нийдеш хилча партийни взносаш дукхагIа тела езаргйоландаь дIаваьлар из партера йоахар цхьаболчар. ХIаьта М. Маликова ше кхы а тIатехар: «Аз автомашина эцача хана заводо сона ссуда хьожадинзар», аьнна. Мел кIезига, эздий доацаш хIама да цо хьаллаьцар. ХIана-б вай парторганизацешка хIанз а дIатарбала гIерта, принципиальни боаца нах? Царех хьабоалаш цхьаккха тайпа пайда беце а, шоаш коммунисташ лоархI цар, шоай хьашташ кIезиг-дукха кхоачаш ца дича, цигга чу мел йоалла дорхал хьалъара йоалийт. Дукха уйла яьй аз цу деша.

ТIехьагIа мара кхийтанзар тхо Маликов партийни собранешка, цхьанна хIаман даькъе воаца саг санна, общественни гIулакхашта юстара латта оамал йолаш хиналга. Къайла санна кхухьаргда, цу даькъе парторганизацена кIезига бехк тIабожац. Хьанга оалалургда тахан, из тайпа хIама кхы нийслургдац, аьнна? Долче юххьанцарча партийни организаце декхарийла я хIара коммунистаца къаьсткъаьста болх бе.

ХIама бе-башха ца хеталга ше-шегIа хьахиннадац. Дуккхача шерашка болхлоех «производства дай оалар», хIаьта боккъалдар аьлча, цхьан сага лоIамагIа лела беза нах хиннабар царех. Цудухьа демократизаце шерра хьадийллад цар бIаргаш, нонагIо хIама техай цхьаболча администраторашта.

АттагIа са даха, бакъдолчун тIехьа къовсам лоаттабе Iемаб нах.

ХIаьта а къаьнача ханах цхьацца хIамаш юхедисад цар психологе. ХIанз а дIаьнннаяц укх тайпара оамал: шортагIа мел вагIа аттагIа вахаргва. Хоржача органашка къаьстта нийслу цу тайпара гIулакх. Тахан со хержав, цхьаккха а бе ца хеташ аз критика йой а, кхоана фу хургда хац, кулгалхой массаза кулгалхой ма бий, аьле хетараш а нийслу. ХIана аьлча, премеш, ма эшша болх, лакхвалар деррига а кулгалхочох тийша ма дий. Цох деррига а тийша хилча нах хьинаре хиларга даха дог дац.

— Николай Иванович, цеховой парторганизаценен партокоман айхха бувзам хила безалга, хетаргахьа, дувца эшац. Бакъдар аьлча, цу тайпара бувзам хила-м хилац массанахьа а. ХIанад из?

— ДIауйла ел оашош. Со парткоме вода, хIаьта цун секретарь Н. Колпаков хIаьта хьахаывулчаш КПСС вайн горкоме. Фу деш хиннав из цига? Подшефни совхозе... ялат дIаде мишта кийчбеннаб дувцаш хиннав?! БIаьсти хьалхьа цига тха заводера мел болхой новкъа болх бохийтаргба дийцад. Кхетий шо аз дувцаш. ХIанз хьакхачаш Агропромо, гIишлон управлене, заводо, фабрика ший болх лерттIа [illegible]

дIагIоргбола гIулакхаш вIаштIехьа даха деза ха. ДагадоххарагIа аьлча, цу аз мел ювпача моттигашка а ма йий парторганизацеш, парткомаш. А, хIаьта а оамал а хинна дIаэттад деррига а гIулакхаш «воте» новкъосталца вIашьтIехьа доахалга. Сога хаьттача, токара моттиг шиi токарни станока юххе, механизатора — кхай тIа, Iилманхочун — лабораторе я. Хьажал вай сенга хаьчал. ГIишлонхоша шоай бехкагIа ханнахьа цIа хьал ца дарах заводера слесараш, электросварщикаш оарцагIа бала безаш хул. Сенна? Цхьанне даь гIалат, нийсъялийта брак дIаккхар духьа. Из нийса дац.

Цкъа парткома цхьан члено бегашта санна аьлар: «Перестройка яра юсар-м 10—15 процент ха мара яц», аьнна. Кхетадой оаш? Перестройка а оттаяьй «регламент». ХIаьта перестройка маIан латт къаьначох, ца эшачох дакъастарах.

— Критиках фу аргдар Iа тахан, къаьстта юххьанцарча партийни организацеш мишта латт из гIулакх?

— ХIанз а тIехьа ира дош аларах хало озаш бараш кIезига бац. Цхьабакъда, тIеххьарча хана бIаргашта гуш критика ярах бекхам бе лоархIабеш дукха кулгалхой бац, хIаьта а шоай хурдаь кIалгIолла, мичча бесса теха а, чоалког тоха гIерташ хул уж шоашта критика яьчоа. «ЦIаьхха» сокращенена юкъевода критика яьр, цунна выговор тела бахьан корадоагIа. Цу тайпара хьаким юхатохара молха корадаьд тхона: коммунисташта хьалхашка ший балхах цо отчет телалга.

Керда цIа хьалдоттача хIаране ший кирпишк юкъе йилла езалга ха деза хIаранена. ХIанз а дукха ба хьадувла, порядок е тхо долча, яхараш. Цхьа масал доаладергдар аз. Дика дагадоагIа сона заводе хIанзара директор вена. Шиi эггара хьалхара балха ди цо дIа мишта доладир хой шоана? Ерригача предприяте территоре тIа гIолла чакх а ваьнна, нувхаш дIаяха еза, аьлар. ХIара дийнахьа [illegible] болхлой нувхий гувнашта юхе гIолла тIехбувлар. ХIаьта цхьанне а уйла яьяцар уж дIаяха езилга.

— ТIеххара а хаттар. Коммунистий кердача ноахала кхетам луча малагIа дакъа кхоач юххьанцарча партийни организацега?

— Атта хаттар дац из. Дуккхача кагирхошта парте баха рекомендацеш еннарех ва со. ХIаьта хIанзалца шоаех аз бенна тешам цар цхьанне боа а баьбац. Къона коммунисташ вай кхоане я. Юхавеча дукха ха йоацаш. Цхьан дийнахьа тха парткомо ши заседани йир, шаккхе а кагирхой парте дIаэцара хетаяьяр. Дукха бар уж, хIаьта шу чакхдоалаш ма латтари. ХIаьта райкомо енна контрольни цифраш кхоачашйинза яргIоацаш яр...

Коммунистически парти массаза а дегIа а ихай дегIа а ухаргья болхлой классах. Цхьабакъда, «колоннаш» а еш Iоа а ца беш, хьаэца мегацарий кагирхой парте. Дизза шу ма дий из. [illegible] Перестройка кхел вай кара а тахан.

Къамаьл дIаяздар А.-Г. УГУРЧИЕВ.

ЦЕХА КОМИТЕТА БОЛХ

В. И. Ленина цIерагIча ГНПЗ йолча цеха коллективо дикача толамашца белгалдаьккхад пятилетка шоллагIа шу а кхоалагIча шера хьалхара бутт а. Дукха да цу цеха коллективо даьха тайп-тайпара совгIаташ, грамоташ, ахчан премеш.

Цехерча установкашта юкъе шерра яржай социалистически яхь. Таханарча дийнахьа хьалха латташ я АВТ-1 яхача установка къахьегама коллектив (кулгалхо — Н. Гуреева, профгрупорг — А. Старицкая).

Атта дац укхаза болх бе. Хала а чоалхане а я цу производства технологи, къахьегама хьалаш. ХIаьта шоай декхарех массаза а дика лоархIабеш болхлой ба аьнна белгалбаха йиш я операторгаш Д. А. Дудаева, Д. Б. Байсунгурова, Л. Е. Горднева, А. С. Федорова, слесарь В. И. Гришин.

Соахка дукха кагирхой балха баьхкар цехе. Царех дукхагIбараш базови ПТУ, техникума дешархой, мехкарий, бар. НонагIбараш таханлехьа а дика болхлой ба аьнна белгалбаьннаб царех. Иштта ба комсомольцаш Маликова Луиза, Асхабова Наташа, Ажиев Руслан, кхыбараш. Гуш да цар квалификаци, кулга говзал, къахьегама опыт денгара-денга дегIйоагIаш латталга. Бакъда, кхы а дукха къахьега дезаргда производства берригача ветераний шоашта тешшаме йола тIехье хьалкхеяра.

Цу дешай хьакъе администрацена дика новкъостал деш я цехера комитет. Цунна юкъебахаб доккха сийдола, къахьегама опыт йола болхлой, кагирхой хьехамчаш.

ЦIаккха а шоай теркама кIалхара далийтац комитета членаш культурно салоIилга. Цар инициативагIа каст-каста болхлой группаш Прибалтике, Баку, форла йисте экскурсашка ух. ВIаштIехьдаьннад сакъердаме сайренаш, тайп-тайпара лекцеш чакхъяха. Цу тайпарча мероприятех дика пайда боал къахьегамхошта идейно - политически кхетам балара гIулакхий даькъе.

Вешта аьлча, дукха хIама даьд укхаза уж хьалаш тоадара. ДIаьннай берий бешамаш ца хиларах ювзаенна хинна халонаш. Тахан хьалхара проблема — квартираш эшаш хилар. Из дIадаккха цхьа никъ мара гуш бац завода администрацена а къахьегамхой комитета а — хозяйственни способех цIенош хьалдар. Ала деза соахка денз укхаза, из леладеш долга.

Цеха коллективо декхараш тIанийцад укх шера планаш 29 декабре кхоачашъергья аьнна. ХIаьта из гIулакх карагIдаргдац оборудованех пайда эцаш, материально-технически Iалашо яра график лерттIа ца хилча. Цу хьакъехьа бола дийцар ду цу цехера комитето.

Н. ОСТРОВСКАЯ,
В. И. Ленина цIерагIча ГНПЗ № 1 йолча цеха комитета член.

Кхоана — Аэрофлота Ди

«ЛадувгIалаш!.. номер йолча рейсагIа болха нах тIаховвшабеш хилар дIакхайкаду». Духхьала цу дешашкара дIаболалу хIара шера бIаь миллионал совгIа болча пассажираша самолеташца беш бола никъ.

Граждански авиаце вай мехка 3700 совгIа йолча моттиге нах буг. Столица эггара йоккхагIйолча фецарча гаванех цаI лоархI Внуковски производственни объединене аэропорт (ВПО). 1941 шера май беттa эггара хьалхара пассажирски самолет гIеттача цу Москвана юхерча йоккха йоацача аэродромах пассажираштеи самолеташтеи гIулакх дара вай ханара комплекс хьахиннай. Аэрофлота эмблема тIайолаш укхазара гIетте СССР ялх союзни республика 53 городе йолх кIай ткъамаш дола авиалайнераш.

СигалагIолла никъ бу ТУ-134, ТУ-154, ИЛ-62, ЯК-40, ЯК-42 яхача вай ханарча фецарча комфортабельни лайнерашца, советски граждански авиаце флагман йолча ИЛ-86 яхача аэробусаца. 1988 шера январа хьалхарча деношка денз ИЛ-86 яхача аэробуса географи шердир.

Мехка халкъа боахама деррига доакъош хьоадаьча перестройка хьалашка ВПО болхлой, ерригача Аэрофлота бараш а санна, балха тIа дола кхоачамбоацараш ма хулла сихагIа дIадаха авиалинешкара сервис лакхъе, хьалха а санна вай транспортни системе эталон хургйоалаш хIанзара техникей оборудовании юкъе йоалае гIерт.

СУРТАШ ТIА: 1. (аьрдехьара аьттехьа) штурман А. В. Сагатовский, бортинженер А. И. Рыбаков, ИЛ-86 яхача фегарча кема командир А.А. Завьялов, шоллагIвола пилот В. П. Аляев (шоллагIча мугIаре), авиаподразделене штурман С. А. Саранюк методически классе хьалхе а кийчо еча хана.

ЯК-42 сигала.

В. ЯНИЦИНЕИ.
Д. СОКОЛОВЕИ сурташ.
ТАСС фотохроника.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМЕ

10 феврале хилар Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума аргIанара заседани, цига хьежар «Респотребсоюза организацешка къахьеганза йола доходаш яхарца лоаттабу къовсам чIоагIбарах . законодательствас дIадехараш кхоачашдара хьакъехьа беча балхах долча» дешага.

ХIаьта а заседане белгалдаьккхар къахьеганза йоахача доходашца лоаттабеча къовсаме беш бола болх цу деша хьакъехьа партеи законодательстваси, хIаьта иштта «Къахьеганза доходаш яхарца бола къовсам чIоагIагIа лоаттабарах дола «СССР Лакхехьарча Совета Президиума Указ кхоачашдара практика дIахо а тоаяра хьакъехьа Нохч-ГIалгIай АССР советскии боахамийи органий декхарех болча» НГIАССР Лакхехьарча Совета ялхлагIча сессе соцамо дIадехараша ма яххара хIанз ца хилар.

Респотребсоюза дуккхача предприятешкеи организацешкеи хьалха хинначул башха тоадаьдац материальни рузкъеи ахчан средстваши лораяра хьалаш, дIакъайлаяц къахьеганза доходаш яхара моттигаш. ДIахайтадар эцархошта тараз доагIачул кIезигагIа оазаш, совлен ахча доаккхаш, пачхьалкхен маьхаш лакхдеш хилар даьржалга. Уж негативни явленеш дIаяхара тIехьара къовсам во лоаттабу ведомственни тIахьожамо.

Материальни рузкъан учет, из лорадара бокъонаш телхаяро, тIахьожама - ревизионни служба балха тIарча кхоачамбоацараша хьахулийт зуламаш дара дола хьалаш.

1988 шера 1 январь тIа кхоачаш судаша оттаяь хьатакханзен йола средстваш 298 эзар сом хилар. [illegible]

Хьалха а санна цхьайолча районий заготовительни [illegible]

ТIанийцача соцам тIа Лакхехьарча Совета Президиумо белгалдаьккхар «Къахьеганза доходаш яхарца бола къовсам чIоагIагIа лоаттабарах дола» СССР Лакхехьарча Совета Президиума Указ кхоачашдара практика дIахо а тоаяра хьакъехьа Нохч-ГIалгIай АССР советскии боахамийи органий декхарех бола» Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета ялхлагIча сессе соцам кхоачашбеш Нохч - ГIалгIай Респотребсоюзо бу болх кхоачамболаш ца хилар, къоалаш, растраташ яра, торговле бокъонаш телхаяра, кхыйола къахьеганза доходаш яхара ерригa моттигаш дIакъовлара тIадерзадаь кхы тIа гIулакхаш делга хьа а дийхар.

Президиума заседане хьежар «1987 шера Нохч-ГIалгIай АССР халкъа депутатий моттигерча Советий организационни балхах долча» дешага.

Цу деша хьакъехьа тIанийцача соцам тIа белгалдоаккх, Нохч-ГIалгIай АССР халкъа депутатий моттигерча Советий болх парте XXVII съезда, КПСС ЦК январскии июньски (1987 ш.) Пленумий решенеш тIара хьадоагIа декхараш кхоачашдара, «КПСС XXVII съезда решенешка хьежжа социально - экономически дегIаухилга сихдара дIахо а халкъа депутатий лоархIам лакхбарахи бехктокхам чIоагIбарахи болча» 1986 шера 25 июлерча КПСС ЦК, СССР Лакхехьарча Совета Президиума, СССР Министрий Совета соцамга хьежжа шоай болх эргабаккхара тIаберзабаь хилар.

[illegible]

ра ма могга чIоагIъярои шеръярои.

Советаша беча балхо новкъостал дир пятилетка шоллагIча шера республика экономически социальнии дегIайоалаяра керттерча хьокхамий хьакъехьа дика толамаш дахара.

Цунца цхьана заседане белгалдаьккхар, хIанзарча хано дIадехарашка хьежжа шоай организационни болх массе а Советаша бизза эрга ца баьккхалга, царех дуккханеша шоай балха стиль ледара тоаю.

Лакхехьарча Совета Президиумо халкъа депутатий моттигера Советаш, цар исполнительни комитеташ декхарийла йир организационни балха формаши методаши дIахо а эргаьха тоаяра гIулакхаш де, шоай карарча территореш тIа экономически социальнии дегIаухилга сихдара, производства эффективность а продукце дикал а лакхъяра, Iилматехнически прогрессан дикагIйолча технологенеи карагIдаьннараш производствана юкъедахьара, къахьегам вIаштIехьбаккхара прогрессивни формаш дегIайоалаяра, порядоки дисциплинеи ма могга чIоагIъяра, бахача наха гIулакхаш дара сфера тоаяраи шеръяраи шоашта еннача полномочеех кхы а биззагIа пайда эца, дIахо а демократически гIулакхаш дегIадоаладелга, шоай балха тIа гласность шеръелга Iалашде.

Заседане хьежар «1987 шера гражданаша Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиумеи халкъа депутатий моттигерча Советашкеи денача гIулакхашка хьажарах йолча итогех долча» дешага.

[illegible]

во леладара бола тIахьожам чIоагIбаьб.

Цунца цхьана заседане белгалдаьккхар, Советий цхьайолча исполкомашка, предприятешка, организацешка гражданаш тIаэцара оттаяь порядок телхаеш хилар, заявленеши жалобаши нийса а ханнахьа а къоастаяра динза дарг доаца гIулакхаш дац, из деш формализм, волокита лоаттаю, нийса доаца жоп тел, къахьегамхой заявленештеи дехараштеи жоп луш харцдараш дувц.

Советашеи боахама органашеи шоашта тIадена дешаш моттиге нийса къоаста а ца деш, къахьегамхой партийни, лакхехьа латтача пачхьалкхен органашка, газетийи журналийи редакцешка кхайка безача овтт.

1987 шера Советий ерригача звеношка дахьийта каьхаташ цул хьалхарча шера хиннарел 7,5 процент дукхагIа хилар. ХIама ца эшшаш хIара кхоалагIа письмо е жалоба лакхехьа латтача органашкеи кепайоазон органашкеи гIолла кхаьчар.

Республика бIарчча хьанийцача квартира-фусама хьакъехьара хIара шоллагIдар. Гражданаш дукхагIа леткъ коммунальни боахама, транспорта, бувзама, торговле, бахача наха бытовой гIулакх дара предприятей, унахцIено лораяра, просвещене, культура учреждений балха тIа долча кхоачамбоацарех лаьца, из бакъду тIехь-тIехьа дукхагIа хулача письмоша, жалобаша, багагIа хьадувцараша.

Лакхехьарча Совета Президиумо халкъа депутатий городской, районни, поселковий, юртий, станицай Советий исполнительни комитеташкара хьадийхар [illegible]

Заседане чIоагIъяьчар КПСС обкома VIII пленуме Президиума [illegible] ХIаьта иштта кхы цхьайолча гIулакхашка а хьежар.

• *Ширдаьннача гIулакхашца — лира къовсам*

БАШХАЛОНАШ ТЕРКАЛЪЕ

Буржуазни пропагандас шийна могар ду вай мехка социализма карагIдаьннар къайладаккха е из Iаьржде гIерташ. Къаьстта дукха дувц СССР къаман доша хIанз а къовсталадац, яхаш. [illegible]

Буржуазни идеологаши бусалба дина керте латтацаш ца Iа ала гIерт къамандари динадари. [illegible]

[illegible]

Э. ИСАЕВ,
исторически Iилмай кандидат.

ЛИТЕРАТУРНИ ОАГIУВ

ЙОАЗОНХОЧУН ТРИБУНА

Замо жоп дехаргда

«Перестройка». «Гласность». «ДукхагIа демократи». Уж дешаш айхха вай метта юкъедаьннад. Цар сомаяьхай, айяьй уйлаш, шийтайпара деттадала даьхад дегаш, ирагIа хьежа даьхад бIаргаш. Тахан дог-цIена дола хIара саг уйлаеш ва, дуккха а хаттараш увтт цунна хьалхашка. Мишта ваьхав со? Фу никъ ба аз хьабенар? Бакъдар дувцаш хиннав, мел из хала дале а къахьа дале а, е харцдолчоа тIехьаваьнна лийннав? Мишта ваха уйла я са дIахо йодача хана?

Иштта да уж хаттараш. Царна жоп дала атта дац. Къаьстта цхьабарашта, бакъдар бакъ а дац, кIай дар кIай а дац, яхаш баьхарашта. Зама эргайоал. Ха а тайп - тайпара отт. Цхьабакъда, цIаккха а хувцадала йиш йоацаш, мел йоккха халонаш, бала, Iазап денадар аьнна, ца дохаш, моакхаз санна чIоагIа латта дезаш да цхьадола хIамаш. Уж да эхь, сий, къонахчал. Цхьавар хул, шийгара дийнна гIалаташ, ше леладаь во, нийрча, бIеха гIулакхаш гучадаьлча, наха, халкъа, мехка хьалхашка жоп дала деза сахьат хьатIаэттача а, са бехк бац, иштта дар лаьтта хьал, иштта яр хинна зама, яхаш, бехктокхама кIалхара вала гIерташ. Уж даьсса къамаьлаш да. ХIаравар дIаховш хила веза, ше леладеча гIулакхех гайна е ганза цкъа шийгара жоп дIадехаргдолга. Политически а, экономически а, социальни а хьал мичча бесса лаьтта дале а. Иштта эттад гIулакх тахан а. Гучадаьннад дуккхача наха, доккхача а бехктокхамеча а балхаш тIа хиннача наха леладаь бIеха, нийрча хIамаш, хьагучабаьнна къаьгга хьагуш ба дог-цIена, хьаьнала баьхараш а, мел доккха Iазап тIаоттарах нийсача новкъара ца бовлаш. лийца чубехкача а, боккха бала, халонаш оза езаш хьал эттача а, бакъдолча, цIенача деша тIара ца бовлаш хьабаьхка турпалаш а.

Уж деррига а перестройко, гласносто гучадаьха хIамаш да. Ши шу хьалха кхыметтел вIалла хьоахаде а йиш йолаш дацар уж. Из яр, эрсаша оалаш ма хиллара, вай мехка застой лаьтта ха. Тамаш а яр из-м: шоашта гуш а ховш а доллаше, бакъдар дувцацар наха. ЦIагIа цаI дувцар, новкъосташта, доттагIашта юкъе кхыча тайпара дувцар, хIаьта кхы а эргаш дувцар собранешка. Иштта ваха хала дар. Цхьабакъда, цу хана, массанена ца хете а, дукхагIбарашта из деррига а нийса хетар. Массаза иштта хург а да, иштта хила а деза, аьнна хетар царна. ХIаьта хIанз, тахан, кулгаш дIа-са ухнйт, фу дар из, фу дар вайна хиннар, яхаш, санна.

Цхьабакъда, дукхабарашта цу чоалханеча, хала лаьттача хана а шоай сий лораде мегад, тахан из лорадеш хьа а боагIа. Цу тайпарча наьха, дуккхабарий а цIераш яха йиш йолаш да вай.

Цар цIераш, белгал ца яьхача а, дика йовзаш я. цудухьа со а валлац хIанз уж бувца. Аз хьоахавергва массехк йоазонхо, цар говзаме йоазош. Уж ба Твардовский Александр, Ахматова Анна, Рыбаков Анатолий, Гранин Даниил, Приставкин Анатолий, Бек Александр, кхыбараш. Цар цIераш я тахан къаьстта вай теркам тIаозаш. Эггара халагIа йолча хана, бакъдар ала йиш йоацача хана, бакъдар оалаш, шоай сий ца доадеш, денал, къонахчал ца дохаш хьабаьхкарех ба уж.

Цу, вай бувцача йоазонхоша, дукха халонаш, цхьацца цабараща низ а Iазап а Iайшад шоай произведенеш бахьан долаш. Уж а йиш йолаш бар шоашта атта вахар харжа. Цу гIулакха эшараш а дукха дацар: уж баьннабар шоашка яххар дича, хьакимашта езаш йоаца, хьашт доаца проблемаш ца а ювцаш, кхыдолча дукха корта лаза ца безача хIамаех лаьца яздича. ТIаккха уж безаш а хургбар, лоархIаш а хургбар, цар премеш а нийергьяр, цар книжкаш каст-каста ара а дувргдар, уж хестаде критикаш а корабергбар. Из никъ цар харжанзар. Цудухьа ба уж тахан къаьстта сий долаш а беза а. Цар оала дош а цудухьа да къаьстта деза.

Нохч - гIалгIай литературе а долаш да даьсса, духхьал, оалаш ма хиллара, яздаьд, алийта яздаь дола книжкаш. Арадаьннача хана дувцаш а, автора цIи айеш а уж хинна дале а, тахан, вайна гу, вIалла маьха уж ца хилар. Цхьаннена дезаш а, дешаш а, хьоахадеш а уж ца хилар.

Долаш да вожаш а, нохчий а гIалгIай а литературе йоккха моттиг дIалаьца книжкаш. Уж да Ведзижев Ахьмада «Орден» яха дувцар, Сулаев Мухьмада «Товсолта лоамашкара дIавода» яха роман, уж да Базоркин Идриса «БIаьшерий боадонгара», Боков Ахьмада «Беке къонгаш», Айдамиров Абузара «ИIаьха бийсаш» яха романаш, кхыдараш. Цу произведенешкара вайна бизза бIаргагу уж хьакхелла автораш, цар позици, цар денал а талант а. Цудухьа я уж лохаш а, ешаш а, езаш а. Книжкаш дешар Iехаве хала да, шеддолчох кхет. Ше книжка хьаделлаше, цунна хов цун фу мах ба. Хьаштдале, автора мах а. Духхьал гонорара, аьнна яздаь да из е саг, халкъ, мохк дагаболаш, цхьацца долча лоархIамеча гIулакхех дог лазаш яздаь да. Дог доацаш, гонорара, аьнна яздаь книжкаш цигга тика чу дада, пхьанне дIа а ца эцаш, дом тIа а бижа, зе мара царех хьабоалаш пайда бац дешархошта а паччахьалкхенна а. ХIаьта, вожаш, кIоаргга саг, цун дог-уйла, бала, дегагIозале, хьашташ, безам, лоацца аьлча, харцдар а бакъдар а къайла ца хьош, къаьгга сага вахар хьагойташ яздаь книжкаш наха деза а леладу, авторий сий а ду.

Книжкай кхел тайп-тайпара нийслу. Цхьадараш, автор яздаь а валалехьа дIакхоач дешархошка, юха а юха а яхар мо арадувл кепаетташ. ХIаьта вожаш, цхьацца бахьанаш а лехаш, соцаду ара ца доалийташ. Дукха хазама дIайода, цкъаза автор венначул тIехьагIа мара арадалац книжка. Нах цецбувл, хет, сенна, фу бахьан долаш соцадаь иллад ер, яхаш. Иштта ара ца хецаш иллад Пастернак Бориса «Лор Живаго» яха роман. Из укх шера кепатеха арадаргдолаш да «Керда дуне» яхача журнала тIа. Совцадаь, нахага дIа ца довзийташ ихкад Булгаков Михаила, Платонов Андрея, иштта кхыбарий книжкаш.

Со цIи яккха йиш йолаш ва иштта иразе йоацаш кхел нийсъеннача сай произведенех. Из да «Дошо бIоагIий» яха роман. Ховш ма хиллара, из да эггара хьалхара гIалгIай роман. Иштта нийсденнад из вай литература сов къона хилар бахьан долаш. ХIанз-м дуккха а да гIалгIай меттала арадийнна романаш.

«Дошо бIоагIий» кепатеха арадаьлар 1965-чен 1966-гIчен шерашка «Лоаман Iуйре» альманаха тIа. Нохч-ГIалгIай книжни издательства плане а дар из цу хана. Сога а роман юхаделар. ХIанз из арадаккха йиш йолаш дац, аьлар сога, кхы хьай книжка дувца а ма дувца, из кхычахьа арадаккха а ма гIерта. Ха-зама яьлча цаI хургда, арадаргда хьа книжка. Иштта ара ца доалаш иллад 1963-гIча шера яздаь книжка таханарча денга кхаччалца. ХIанз из Нохч - ГIалгIай книжни издательства плане да, хьатIадоагIача шера арадала дезаш а да.

Сона дукхагIа хала хеташ хиннар фу дар аьлча, цхьаккха а вацар са роман во да, оалаш. Массане а из чIоагIа дика могадора. Дика тешал деш из дийцарех ба цIи хезза эрсий йоазонхой а: Кассиль Лев, Исбах Александр, Панков Виктор, Шебунин Павел, дуккха кхыбараш. ХIаьта а книжка арахецаш дацар. «Дошо бIоагIий» яха роман цIий ханнахьа арадаьнна даларе, кхыча тайпара нийсъенна хила мегар са литературни биографи. ЧIоагIа Iоткъам хилар са дега, из аз яздаьча хана ара ца далийтар бахьан долаш.

ХIанз вайна эттача хувцамий хано дохадеш латт бакъ мел доацар, вIалла ца хинна бокъонаш еннай наха, вIалла ала йиш ца хиннар дувцийт. Из йоккха паргIато я.

СаIид ЧАХКИЕВ,
йоазонхо.

Безаме вIашагIкхетараш

Шелковской района дешархощцеи къахьегамхощцеи вIашагIкхийтта, дагабувлаш ба йоазонхой. Шоай кхолламах, вахарерча проблемех дувц цар.

Р. АУШЕВА сурт.

Къона оаз

Пхьилекъонгий-Юрта хьехархой дезале хьалкхийнай Хамхоева Мурата Жимсари. ЗIамига йолча хана дезз литература дезаш, из Iомадеш, шийвахар цуица дувзаш хьайоагIа йиIиг. А. С. Пушкина, М. Ю. Лермонтова, Дж. Яндиева кхоллам бар цунна дола къулба а хинна латташ. Цо керта чу йоссайир поэзех йола уйлаш а.

Плиевски № 1 йолча юкъерча школа 6-ча класса дешархо йолча ханна йолаелар Жимсари стихаш язъе. ХьалхагIа эрсий меттала язйора цо, тIаккха — гIалгIай меттала.

Школа чакхъяьккхача, Грозненски педагогически училище деша яхар Хамхоева. ХIаьта хIанз шийдаьца цхьана Плиевски № 2 йолча юкъерча школе болх беш я.

Жимсаре стихаш араювл «Лоаман Iуйрен тIа», «Ленина никъ» яхача газета тIа.

Тахан газет дешарий йиш хургья цун къона оаз йовза.

СА МОХК

Дега чов ца еш, со даим хьийста,
Са берал боча кхедаь са мохк.
Со гаьна хуле, хьайцара къаьста,
Хьо сих ма лелахь, сох баккха бехк.

Миччахь со хилча, чакх са гуш, хьеа,
Са мохк, хьо сона дуьхьала латт.
Хьа хозача доазон тIа мел дола хIама,
Са бIаргашта хоздале, духьала отт.
Са мохк, ма мотталахь цIаккъа а хьона,
Сога хье бицбенна ха ений, аьнна.
Мотте а хьона, дIаховргда кхоана
Хье бахьан яла, со хилар кийча.
Са мохк, хьа доазон тIа хIара зизилг
Со яйча, безаме сога дел.
Са синах хьаьрчай хьа хIара миIинг,
ХьогI къасташ ма йоагIийла сога кхел.

Йоацаш цхьаккха гIайгIа дег тIа,
Со цу Iаламца дIаийр.
Гаьна доацаш ловзаш доаллар,
Кхо шу даьнна наьха бер.
Ца довзарах, хьанад хьаттар,
«Ва со дади» — цо аьлар.
Меттар сона цун да веннав,
Уйло са дог тоIадир.
Да ер дIакхесса дIавахав,
Оалаш улув хьахезар.
Из яр нана, бера нана,
Со-м яр кодам бе дагахь.
Цун уж дешаш, хьаргIаш санна,

Кхеста даьлар са керахь.
Дайра сона сиглено цIаьхха,
Iаьржа шовлакх тIаувзаш,
Зийра аз, дог маьлхардаха,
ГIайгIо цIаьхха из шелдеш.
Кхы аз зензар маьлха йIовхал,

Са гIозалах чил хилар.
Хала хеташ селла ледарал
Къонахчунгар гучъялар.
ВанагI, фу мотт-хьогI цун шийна,
Турпал лоархий-хьогI цо шийх?

Вахар дац дIаьха цхьаннена,
Бакъда лар цун йIаьха я.
Даймохк къинтIера баргбац цунна,
Нагахьа юте бIеха лар.
Каша хургдац цунна цIена,
Дargдац къинтIера бер.

Цудухь, саг, дIакхета хьалхе,
ТIехьа кхетар пайда бац.
Хьа бехках е зама талхе,
ТIехье къинтIера яргьяц.

ТIЕХЬЕ КЪИНТIЕРА ЯРГЬЯЦ

Маьлха йIовхал яр совъювлаш,
Дега гIозал ювлар бух.
Iалам дар со ара ехаш,
Сога елаеш ший юхь.
Яьлар со цу сийнча баь тIа,
Сигле цIена, хоза яр.

КЪАХЬЕГАМ

Къахьегамо дуне хозду,
Вахар — лелар сийрдадоакх,
Къахьегача метте мара
Саг иразах кхурвг а вац.
Къахьегамца хьинар хуле,
Саг ше волчул хозагI хет,
Из саг массанена веза,
Водаш вайча хоза хет.
Къахьегараш ба сий долаш,
Цар балхаца ираз лох,
Денгар — денга вахар тоадеш,
Цар Даьхенна пайда лох.

С. ЕСЕНИН

НАЬНАГА ЯЗДАЬ КАЬХАТ

Дийна йий хьо, са хьамсара нана?
Со а ва. Аз моаршал хьога лу.
Латтийла хьа коре массехана
БIаьстан сайрен цIена сердало.

Язду сога, хIанз, со дагавоаллаш
Iа хьай гIайгIаш кIоаргга дег чу къувл.
Ха дIаяьнна, тиша белажг ювхаш,
Каста-кастта хьо наькъа тIа ювл.

Цхьа сурт да йоах, хьона духьалъухаш,
Хьона хьалхашка хьоотташ бусс.
Дов-шов даьнна, цхьанне сона тохаш
Са дега кIалгIолла дода урс.

Сагот ма де, дог хьай теде, нана,
Хьона доацар, харцдар духьалъух,
Вац со селла телха, даькъазваьнна,
Лерг а вац со бIаьрг ца тохаш хьох.

Ва со хIанз а хьалха санна кIаьда,
Цхьан уйланах ва со хьалвиза,
Са дуача саготонах хьайда,
БIаргаго вай тиша, лоха цIа.

ВоагIаргва со, йоаржаяь ший ткъоврош,
Хозъенна дIаэттача вай беша.
Бакъда, кхеста езац хьо сахулаш
Хьалха санна со хьалгIеттавеш.

Дех аз хьога хье ца дар, дIадаьннар,
Кхоачаш ца даьр дех аз хье ца дар.
ГIайгIа, ханал хьалха кIаьдвалар,
Укх вахаро сона довзийтар.

Ламаз Iомаде ма гIерта сона
Хиннар долча наькъаш кхы ма дац,
Хьо ма йий са, паргIато, са нана,
Хьо цаI мара сердало са яц.

Йицъялийта гIайгIа са ца къувлаш,
Сагот ма де, дагавоаллаш со.
Ха дIаяьнна тиша белажг ювхаш,
Наькъа тIа ма ювла, нана, хьо.

Эрсий метталара яьккхар **Р. ЦУРОВ,**
студент.

КАРТОЕВ Йокъап

БЕЗАМА ДОГIА

Морх морхех дIахьокхаелча
Сийна ала лелх.
Сигаленах къорг яьлча мо,
ДогIа IотIаделх.

ДогIан кIала, зизаш санна,
Веза ши саг латт.
Лувч са лоамаш, царца уж а—
Эшац селаIад.

Тийрка йисте, сов гIадъяха,
Пхьидарч халха ювл.
Хилда, догIа, хьо беркате,
Яхаш шиъ гIозвувл.

ДогIо тIаккха, дале,
Йоах, ше беркат да,
Безашбарий илли хинна,
Зизаш дахаргда,

Делха догIа — эшац саца,
Гой шиъ мишта латт.
Хьога кхувдаю цар коанаш—
Эшац селаIад.

НАЬНА ДОГ

ГIалгIай оалам

«Нани, хьол хозагIа, хьол дикагIа, хьол IинмерзагIа хIама дий-хьогI укх маьлха дунен тIа!» — оалар воIо ше хьестача наьнага. «Са зIамига кIориг!» — оалар нанас, кхаьра даланза дола бер мо, ший воI хьеста а хьесташ.

Наьна «зIамига кIориг» кхийнаваьнна къонах вар. Нанна фу бала бар Дака кхийнав, аьнна, из Мехка майралца, деналца, кадайлца цIи дIаяха вар, аьнна. Нанена-м «зIамига кIориг» дар из. Деррига доккха чIож диза Тийрк доагIача хана, цхьаккха дийна хIама цунах дехьа ца доалалуча хана. Тийрк тедаш ер хилар наннана фу бала бар, — наьна-м «зIамига кIориг» дар из. Пхера яьнна ча кIалтохар Дакас, аькха гаьна мара ца хиларах тIаьск дог лоацаш тохар цо. Бакъда, из цIавеча «са зIамига кIориг!» — оалар цунах Нанас.

Цхьан дийнахьа никъ а ца хулаш, дорха а волаш, цIавоагIар Дака. Наггахьа мара хулаш дацар аькхера из ваьсса цIавоагIалга. Лоам йисте латтар из цIаваха а, юхаверза а — ши дага волаш.

Лоам тIера дIахьежача, аре яр хоза уллаш. Шахьараш ядар. Мелташха хьекхача михо хоза оаз хьаера ер латтача, маьлха гуйрийна IажагIденна гIа дахьаш мо. ЛадийгIар Дакас цу оазага. Доддача бесса дега чу дужар из илли, цо гIозваьккхар Дака. Цунца хIанзалца ца хиннар дар ер. Че дIачу а даьнна Iалальмате кIаьдача кулгаша дог хьесташ санна хетар цунна...

Йиш цIаьхха хьдар: мух кхыча оагIорахьара хьекхар. «Фу хиннад сона? Ма доккха хIама дар из. хьан ярхьогI из оаз» — аьнна, хеташ, бIаргашца из еррига аре хьесташ (из оаз цигара яларах) ер латтача ханна, тIакхаьчар укханна къавенна Долтакъ-баьчча.

— Баьчча, из дIа уллар фу мохк ба?

— Ха йIаьха хийла хьа, саварг, Черсий мохк ба из-м. Цхьа къиза аьла ва цар мехка доал деш. Гой хьона Iоа босагIа гIолла уллача беша юкъе ягIа гIала? Ший йоIа яьй цо из. Цамогаш я из. Саррахьа цу беша Iо а хай, иллеш доах цо, ший бала кодабеш, яллалца дIадаргдолаш дац йоах из лазар.

— Сона хезай цун оаз, — из оаз мо ше йий-те из хоза?

— Цул хозагIа лаьттан тIа хIама кхелладац.

— ВIалла дарба хургдолаш хIама дац цунна? Миччахьара молха яхьаргйолаш майра кIантий беций цар мехка?

— Дукха ба денале кIантий цар мехка. Бакъда, цунна деза дарба... Дала лорадолда вай! Саварг, кхы ма веллахь укхаза, бала мара хIама хьоц укхаза веначо, — аьнна, баьчча новкъа цIаволавелар.

«Цо деха дарба... Фу дарба да-хьогI из? Иштта сел хала да-хьогI из лаха?» — из керта чу а долаш, чувахар чарахь.

Хьалха мо гонахьа яьлар укхан нана, бакъда, воI даим уйла еш вар. Даа-малара вIалла чам болаш вацар. Наггахьа мара наьнага йистхилацар.

Каст-каста воагIар Дака цу лом йисте ашарга ладувгIа. Дагадехар цунна йоIага хьажа ваха, кхы сатоха маганзар. Лоамара Iолохвенна, шаьрача ара ваьлар из цхьан дийнахьа. Аькха мо тебаш, лаьтта ше бIарга а ца вайташ, беша тIа кхаьчар из. Беша гоннахьа яь лакха аьщка карт яр, юкъе ингале гIанд латтар. Дукха ваьгIар Дака лечкъа, йоI араяларга хьежаш. Сарахьа араьлар из, гIийлло ког а ловзаш, цунна уллув доккха цIокъ доагIар. ЙоI гIанда тIа Iохайра, цIокъ лай мо, цун когашка Iодижар. Карта дIатIалета висар Дака: йиIий хозал адамий меттаца дIаювца йиш йолаш яцар.

Наггахьа, корта юха а билле «ахI» оалар цо, дегах юв Iеттача санна, хеталора чарахьа. Ше лергвале а, цун тIаваха дагадехар укханна. Аькха мо кадай карта тIа а ваьнна, беша дIачутоссавелар Дака. ЦIогIа а даьнна, цIокъ уранйккхар. Цецъяьнна шортта хьабIарахьежар йоI. ЦIокъ тIатоссаделар. Аькхен саги вIашагIхьаьрчар. Хьоарчадаь IокIал а делла, ший моастагIчоа хьакха шалта яьккхар цо. Шортта ший кулг лоацаш, хоаделар Дакийна: цIера ала мо дIайха дар хьахьокхаденнар. — Хьай даьла духьа... даьла духьа, ма делахь из, кIант, из мара кхы новкъост вац са укх дунен тIа, — аьлар хозача оазо. Чарахь хьалхьежача укхан юхе латтар аьлан йоI.

Ийкха сигале санна хоза дар цун бIаргаш. Цун бордаш гIийла лувра. Дакас дIахийцар цIокъ. ЙоIа хьалхашка хьалнийсвенна ураэттар ер. Мукъадаьнна цIокъ йоIа тIехьашка ийккхар, узамаш а деш.

— Хьо малав хац сона, моллагIа вале а, са чу доацаш майрен, аькха мо кадайи-м ва хьо, — аьлар йоIо.

Юхайист хила маганзар чарахьийна.

— ХIанзалца со йоацачун ког лайзабац укх беша. Укх аз караIомадаьча цIокъо лораю ер беш. Тахан хьо котваьннав укхал.

— ЦIи фуй хьа?

— Дака я.

— Мичара ва хьо? Малав хьо?

Духхьал сигала кортош хьалгIортадаь латтача лоамашкахьа кулг хьал а хьекха, аьлар Дакас:

— Хьаллара ва со. ГIалгIай мехкара.

— ГIалгIай денал долаш нах ба! Са да ваха хиннав гIалгIай гора оттабе, доккха эскар а ийца. Эскар гIалгIаша дохадаьд, да хала кIалхараваьннав, говр масса хиларагIа...

Баьдийирзача йоI чуяхар, цун тIехьа даьнна цIокъ а дахар.

Каст-каста аха ваьлар цига Дака, аьлан йоIа везавелар майра чарахь. Шийна из хайча аьлар укхо:

—Сога йоагIаргий хьо?

— ЙоагIаргьяц, — аьлар йоIо.

— ХIана?

— Са дас вургва хьо. Хьа мохк хIалакбергба.

— Из вухьаргвац цига ва, — аьлар Дакас.

ЙоIо хьа ца оалаш бахьан долга хайра зIамигача сага. Баьччас аьннар дагадехар цунна.

— Сох лечкъош цхьа хIама да хьа. Цамогаш я, йоах хьо. Фу дича дарба хургдар хьона?

ЙоI йийлхар. Из хьаста а хьаьста, чарахьо аьлар: — Укх дунен тIа дале, хьона дарба дахьаргда аз. Фуд из? Хьаала.

— Сона дарба хургдолаш хIама дац цаI мара. Лораш аьннад иштта.

— Фуд из «цаI»?

Дукха дийхар Дакас из хьадувцар, кхы ше ца яьлча аьлар йоIо:

— Наьна... дог!

Ший дегах шалта Iеттача санна хийтар Дакийна. «Да а да-кх из де хIама доацаш», уйла йир цо.

ГIайгIане ваха ший воI бIаргавайча Нана гонахь йоалар из теве. Бакъда, вож ди тIехьагIа гIеллуш, низах вохаш, дIавоалаш латтар. ЙиIий сурт хьалхашкара дIадалацар. ВоIа хинначох сакхувш дар наьна дог.

«Са кIориг, кхалсаг езаеннаяле, хьа хIана йоалайиц Iа, хье хIана вокъаву Iа?» — оалар Нанас.

КIирвенна Нанна бIарахьожар вож. Йистхилацар. ЙоI йицъе дукха хIамаш леладора Дакас. Ше цаI мара воацаш Тийркала дехьа аьлий ремаш йоалае ухар. Сага ког ца лайзача гIолла лоамаш тIа а вувлаш, оакхарий доадора. Бакъда, массанахьа, IиндаргIа мо мара цун тIахьара дIаялацар из уйла. Шийна тIаэтта из низкъала хIама кер чу деча, хийла, лоам тIера чукхоссавала дагадохар укханна. Бакъда, лоам йисте ер IотIавахача, цигача а цу баьдеча чIожера хьадухьал оттар йиIий сурт. Цо дог чIехкаш доаха илли хьахозар лергашта. Шортта дIатIехьашка воалар ер.

— Нани, хьунагIа гIо вай, воашта доагаде дахча да, — аьлар цхьан дийнахьа Дакас. Наьна сакхийра иштта низ болаш волча воIо дахча бахьан ше хьунагIа ца югалгах. ХIаьта а цунна хала ца хетийта кийч а енна, йолаелар из. Юртара ара а баьнна, шоаш хьунагахьа чубийрзача аьлар Нанас:

— Со-м къаеннаяр, аз хIанзчул тIехьагIа даа дуне дац, хьай цIа хьай цIи тоае Iа, хьайна бакъахьа хетар де, са кIориг.

Бос а баха, ка эгаш вар Дака. Нанна из дика гуш дар. Хьалха а яьнна, йодар из кIарцхалий кIотараш дIахьа а сеттаеш: воIа цар кIарцхалаш Iоттадалар кхераш.

Фоарта чу шалта а Iетта, Нана аркъал йожайир Дакас. ДегIаца мел дола цIий керта чу дар цунна. ТIатоссавенна, ше хийла корта тIа бийхка из хьаьнала накха шалта теха бийлар цо. Ше дечун уйла ца еш, хьеккха дог хьа а даькка, аькха мо масса дIаийккхар из цигара. Ткъаьх гIа баккхалехьа ког гударгах дIа а кхийтта, вежар. Ураховшше го хьа а лаьца «оффой, са нани!» — ийккхар цунга. ТIехьашкахьара хезар Дакийна гIар: «Лозаваьвий хьо, са кIаьнк, хьавола, Нане хIама хьоарчаергья хьона». Хенах ши кулг а гIортадаь, ура а хайна ягIар Нана. Деррига дегI цIеша диза дар цун, низах беха корта Iочубахабар. — Аз... Аз... йийна ма ярий хьо, — аьлар воIо. — А-а, са кIориг, — аьлар Нанас, — хьо лозавича, хьа бе доалла са дог ма лазарий, хьавола, нане хьокхабергба хьа го, хьавола...

Ураийккха, цIогIа а теха, хьунагIа чухьийдар Дака ший къинах къайлавала. Бертий цIоз даьлар цунна духьала:

«Нана!» — цар бIаргашка хий латтар. Юхавийрза довкъашка ваьлар — Iаьржа хьаргIаш тIехьаяьлар цунна: «Нана! Нана»! Шаьрача боса ваьлар Дака — хьувзаш шок еттар михо: «Нана! Нана!» яхаш. Ше водий ца ховш; юртагахьа чухьийдар ер тIаккха. ЦIаккха ца хаддаш, детташ цIогIа а долаш, цхьан бе доги шоллагIча бе шалтеи а йоаллаш вар Дака.

— Нана йийна воагIа Дака дIа ма вахийталаш! — яхаш цIогIарч детташ оарц дар цунна тIехьа. Берзах пхьагал мо ведар царех Дака. Дака лаца тIехьбувлар кIантий. Бакъда, мангало буц мо, Iобехкар уж Дакас. Сага цIий менна лом мо дорхвеннавар из. КIалхарваьнна вала воал, аьнна, хетача ханна духьала ваьлар къаьна Долтакъ-баьчча.

— Вада ма вадалахьа, адамий моастагIа, кIалхара хIаьта а варгвац хьо. Берза кIаза санна тIатоссавелар Дака къаьнача баьччийна. ХIаьта вокхо хьахьоарччаваь, бера шалтеи доги хьадаьккхар.

ТIаккха цхьан кулгаца хьалъай а ваь, пахашк мо мара веза ца хеташ, лоам йисте вихьар цо из. Цунна тIеххьа дIабахар нах. Лоам йистте юха а сеца, нахагахьа хьавийрзар баьчча: — Ва нах! Нана йийнача сага де гешт дий шун?

— Дац, дац! — аьлар наха.

— Вий яхар хьох! — аьнна лоам тIера чувахийтар из баьччас. Ши каша даьккхар наха: цхьан каша Нана еллар, шоллагIча каша Наьна дог деллар.

Сайрана боад тIаена сигала цIаьскар шортта довш латтача хана эгIазлоно экхаю Даккий IиндаргIа. Нахагара къахетам бар дех цо. Нах Iинмерзача набарах боахк: хьаьнала къахьийгад цар дийнахьа, къинош деш баьхкабац уж. IиндаргIах къахетам беш саг вац. Тхьайса улл деррига дуне. Хьунаш, довкъаш, аренаш юсташ уд IиндаргIа. Лоам босе йоага гIокказий цIи гу цунна. ГIаддода из: царгара къахетам бехаргба-кх. Iаьржа боад хиле гIокказашта гаьна доацаш соц IиндаргIа.

— Из фу боадо я? — хоатт цхьабараша.

— Даккий IиндаргIа хургда из.

— Наьна дог даьккха Дака, мехко баькхар гIолба хьох! Цигара дод IиндаргIа. Бе къахетам бац цунах!

Iийса КОДЗОЕВ.